

РОЗВИТОК ТА ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ЗАКЛАДІВ НА ПОДІЛЛІ (ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

DEVELOPMENT AND PECULIARITIES OF FUNCTIONING OF PEDAGOGICAL INSTITUTIONS IN PODILLIA REGION (BEGINNING OF THE XX CENTURY)

У статті проаналізовано особливості функціонування закладів освіти на території Поділля на початку ХХ ст. Проаналізовано зміст загальнопедагогічної підготовки в планах і програмах педагогічних навчальних закладів ХХ ст., зазначено, що єдиний офіційний навчальний план для педшколи затверджено в 1921 р. Звертається увага на те, що для втілення в життя реформи загальної освіти, для обслуговування міських вищих училищ виникла нагальна потреба в педагогічних кадрах. З метою їх підготовки створювались учительські інститути й учительські семінарії – середні навчальні заклади із трирічним курсом навчання. Інститути готували вчителів для міських вищих училищ, семінарії – для початкових училищ сільської місцевості. Навчання в семінаріях велось за скороченим варіантом програми учительських інститутів.

У статті також зазначено, що вчительська семінарія відкрита в с. Потоки в грудні 1907 р., а в червні 1909 р. переведена до Вінниці. За період її існування з її стін вишло багато вчителів, які сприяли поширенню освіти серед подолян. Проте педагогічна семінарія не могла повною мірою задовольнити потребу регіону в педагогічних кадрах, тому 1 липня 1912 р. за рішенням Міністерства освіти у Вінниці відкритий учительський інститут. Він був восьмим в Україні. У перший рік у ньому здобували освіту 25 юнаків та дівчат, а згодом їх було 71. Термін навчання становив три роки. Розкрито політичні передумови розвитку освіти краю.
Ключові слова: освіта, розвиток освіти, підготовка вчителів початкових класів, професійна підготовка майбутніх вчителів, педагогічні навчальні заклади на Поділлі.

В статті проаналізовані особливості функціонування навчальних закладів на території Поділля в початку ХХ в. Проаналізовано зміст загальнопедагогічної підготовки в планах і програмах педагогічних навчальних закладів ХХ в., відзначено, що єдиний офіційний навчальний план для педшколи затверджено в 1921 г. Звертається увага на те, що для втілення в життя реформи загальної освіти, для обслуговування міських вищих училищ виникла нагальна потреба в педагогічних кадрах. З метою їх підготовки створювались учительські інститути й учительські семінарії – середні навчальні заклади із трирічним курсом навчання. Інститути готували вчителів для міських вищих училищ, семінарії – для початкових училищ сільської місцевості. Навчання в семінаріях велось за скороченим варіантом програми учительських інститутів.

В статті також відзначено, що вчитель-

ська семінарія відкрита в с. Потоки в грудні 1907 г., а в червні 1909 г. переведена до Вінниці. За період її існування з її стін вишло багато вчителів, які сприяли поширенню освіти серед подолян. Проте педагогічна семінарія не могла повною мірою задовольнити потребу регіону в педагогічних кадрах, тому 1 липня 1912 г. за рішенням Міністерства освіти у Вінниці відкритий учительський інститут. Він був восьмим в Україні. У перший рік у ньому здобували освіту 25 юнаків та дівчат, а згодом їх було 71. Термін навчання становив три роки. Розкрито політичні передумови розвитку освіти краю.

Ключевые слова: образование, развитие образования, подготовка учителей начальных классов, профессиональная подготовка будущих учителей, педагогические учебные заведения на Подолье.

The article analyzes the peculiarities of the functioning of educational institutions in the territory of Podillia region at the beginning of the XXth century. The content of general pedagogical training in the plans and programs of educational institutions of the XXth century has been analyzed, and it is stated that the only official educational curriculum for pedagogical school was approved in 1921. The attention is drawn to the fact that in order to implement the reform of general education, as well as to serve the city's higher schools there was the urgent need for pedagogical personnel. In order to train them, teachers' institutes and teachers' seminaries have been created – secondary educational institutions with the three-year course of study. The institutes trained teachers for the city higher education schools, when the seminaries – for primary schools in rural areas. The training in seminaries has been conducted on the reduced version of the program of teachers' institutes.

It is also mentioned in the article that the teachers' seminary was open in the village Potoky in December 1907, and in June 1909 it was transferred to Vinnytsia. During the period of its existence, many teachers came from its walls, which contributed to the spread of education among Podillia region dwellers. However, the pedagogical seminary could not fully satisfy the need of the region in the teaching staff, and therefore, on July 1, 1912, by the decision of the Ministry of Education the teachers' institute was opened in Vinnytsia. It was the eighth in Ukraine. During the first year, 25 boys and girls were educated in it, and then they were 71. The training period was three years. The political preconditions of development of education of the region have been revealed.

Key words: education, development of education, preparation of primary school teachers, professional training of future teachers, pedagogical educational institutions in Podillia region.

УДК 37.018 (477.43/44) «19» (094)

Рашина І.О.,
викладач кафедри педагогіки
Хмельницької гуманітарно-педагогічної
академії

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільно-політичні зміни в Україні сприяють розвитку в галузі національної освіти та виховання,

які ґрунтуються на найкращих здобутках вітчизняної педагогіки. Накопичений віками досвід наших попередників є цінним джерелом збагачення педа-

гогічної науки. Його творче застосування в сучасних умовах впливає на обґрунтування теоретико-методологічних, законодавчо-концептуальних засад педагогіки. Вітчизняні традиції навчання і виховання молодого покоління орієнтують сучасних педагогів на обґрунтування мети названих процесів в українському суспільстві, змісту педагогічної діяльності, усвідомлення її особливостей.

Реформування української школи на сучасному етапі її розвитку неможливе без урахування історичного досвіду, зокрема творчої спадщини вітчизняних і закордонних педагогів, що зробили вагомий внесок в її розбудову не лише на території України.

Переконуємося в тому, що виховання педагога-майстра – важливе і складне завдання вищих педагогічних закладів освіти як на сучасному етапі, так і в історичному минулому. Особливо сьогодні, коли освіта України вступає в новий етап розвитку ініціативи й творчості, назріла потреба конструктивно-критичного та творчого осмислення позитивного досвіду минулого щодо підготовки вчителів.

Питання розвитку освіти завжди привертало увагу науковців. Значний інтерес викликає стан освіти на Поділлі початку ХХ ст., де, незважаючи на позитивні тенденції, ситуація в цій галузі залишалася вкрай складною.

Результати аналізу підготовки вчителів початкових класів можуть стати орієнтиром для ухвалення остаточних рішень щодо сучасних інновацій. Важливим є виконання завдань, визначених у законодавчих актах та нормативно-правових документах, зокрема в Законі України «Про вищу освіту» (2014 р.), Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 рр.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів висвітлено в працях С. Гончаренка, Л. Кондрашової, В. Кременя, О. Савченко. Велике значення в розвитку професійної педагогічної освіти мають дослідження Н. Бібік, О. Біди, М. Вашуленка, С. Мартиненка, М. Марусинець та ін. Підготовці педагогічних кадрів на Поділлі присвячені наукові доробки П. Каньоси, Г. Мітіна, І. Сесака, Л. Третяка, Т. Конькової та ін.

Розвитку національної освіти і виховання, вирішенню нагальних проблем в освітній галузі присвячені дослідження або положення окремих праць відомих сучасних вітчизняних учених А. Алексюка, Л. Березівської, А. Вихруща, Л. Вовк, Ю. Войцехівського, В. Галузинського, О. Дзевєріна, Н. Дем'яненко, О. Драча, П. Дроб'язка, М. Євтуха, І. Зайченка, С. Золотухіної, І. Зязюна, Н. Калениченко, Л. Калініної, В. Кеміня, В. Кравця, В. Кузя, В. Курила, В. Липинського, О. Любара, В. Майбороди, А. Марушкевич, Н. Ничкало, О. Плахотнік, О. Пронікова, Ю. Руденка, М. Стельмаховича, Б. Ступарика, О. Сухомлинської, Д. Федоренка, М. Фіцули, О. Черкасова, Г. Шевченко, П. Щербаня та ін.

Мета статті – здійснити аналіз розвитку освіти на території Поділля початку ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Пізнання історії педагогіки України як цілісного явища неможливе без поглибленого об'єктивного дослідження педагогічного минулого її окремих регіонів, які відрізняються специфікою соціально-педагогічного, економічного і культурного розвитку. Сучасна Україна є етнокультурним і соціально-політичним комплексом, що формувалася впродовж тисячоліть завдяки взаємодії, синтезу, нашаруванням багатьох субкультур, які були і сьогодні існують на її території.

Відомо, що протягом ХХ ст. продовжувалися активні пошуки оптимального змісту загальнопедагогічної підготовки в теоретичній та практичній її частинах. Зокрема, аналізуючи зміст загальнопедагогічної підготовки в планах і програмах педагогічних навчальних закладів ХХ ст., можемо констатувати, що в Україні єдиний офіційний навчальний план для педшколи затверджено в 1921 р. З наступного року в більшості інститутів народної освіти (далі – ІНО) загальнопедагогічна підготовка була представлена циклом «Предмети педагогічного характеру і трудові процеси», який постійно доповнювався і вдосконалювався.

Для втілення в життя реформи загальної освіти, для обслуговування міських вищих училищ виникла нагальна потреба в педагогічних кадрах. Для їх підготовки створювались учительські інститути й учительські семінарії – середні навчальні заклади із трирічним курсом навчання. Інститути готували вчителів для міських вищих училищ, семінарії – для початкових училищ сільської місцевості. Навчання в семінаріях велося за скороченим варіантом програми учительських інститутів.

На той час на Поділлі не було навчального закладу такого типу, а питання про відкриття учительської семінарії у м. Вінниці вирішувалося протягом 29 років. Уперше клопотання подане в 1878 р., а вдруге – 1907 р. [7, с. 25]. І лише в грудні 1907 р. учительська семінарія відкрита в с. Потоки, а в червні 1909 р. вона переведена до Вінниці. За період її існування з її стін вийшло багато вчителів, які сприяли поширенню освіти серед подолан. Проте педагогічна семінарія не могла повною мірою задовольнити потребу регіону в педагогічних кадрах, тому 1 липня 1912 р. за рішенням Міністерства освіти у Вінниці відкритий учительський інститут. Він був восьмим в Україні. У перший рік у ньому здобували освіту 25 юнаків та дівчат, а згодом їх було 71. Термін навчання становив три роки [6, с. 56].

Крім цих педагогічних закладів, на Поділлі відкрито ще два: учительську семінарію в Кам'янці-Подільському (1913 р.) і учительську семінарію в Ольгополі. Планами щодо відкриття семінарій в інших містах не судилося бути реалізованими [5, с. 284].

Отже, прямим результатом державної політики у сфері освіти в другій половині XIX ст. було значне розширення мережі навчальних закладів як початкової освіти, так середньої, зокрема в Подільській губернії. Напередодні Першої світової війни лише у Вінниці працювали такі навчальні заклади: реальне училище, чоловіча гімназія, три жіночі гімназії, комерційне училище, учительський інститут, учительська семінарія, церковно-учительська школа, залізничне училище, 12 початкових училищ [1, с. 56].

Перелічені вище заклади вже цілком відповідали потребам ринку праці, соціально-політичним та економічним особливостям регіону в умовах становлення капіталістичного господарства.

Проте зі зміною політичної влади в Україні в 1919 р. змінилися і передумови розвитку освіти. Система освіти, яка добре функціонувала за Російської імперії, тепер була зруйнована більшовиками. Так, на весну 1919 р. за розпорядженням Подільського губернського революційного комітету всі наявні тут навчальні заклади ліквідовані, а в 1920 р. почали відкривати радянські навчальні заклади – трудові семирічні школи.

Якщо говорити власне про політичні передумови розвитку освіти в той чи в інший період, не варто забувати, що не завжди ці передумови є сприятливими. Річ у тому, що освітня галузь, будучи водночас і однією зі сфер політичної діяльності влади, загалом підкоряється політичній стратегії урядового курсу. Досить часто, особливо якщо йдеться про багатонаціональні держави й імперії, освітня система меншин мусить переходити на уніфіковану систему для забезпечення централізованої політики і полегшення управління освітньою сферою. І цей процес є дуже болісним для національних меншин чи інших народів, адже вони позбавляються чи обмежуються в праві користування рідною мовою в навчальному процесі, отже, відчувають тиск національного гноблення.

Унаслідок зазначених вище репресивних заходів щодо української освіти українська молодь була позбавлена можливості знайомитися із кращими зразками прозових та поетичних творів українських авторів, не мала змоги долучатися до культурних надбань свого народу. Щодо навчання народних мас, то більшість дітей шкільного віку залишалися поза навчальними закладами і неминуче прирікалися на неписьменність. У дев'яти українських губерніях із корінним населенням 23,5 млн осіб налічувалося 1 320 початкових шкіл різних типів, де навчалось 67 129 учнів. Тобто 1 учень приходився в середньому на 163 жителі. Ще гіршим показник був у Подільській губернії – 1 учень на 400 осіб. Отже, 98% дітей шкільного віку не мали змоги здобути елементарної початкової освіти [4, с. 135].

Такий стан речей викликав хвилю обурення серед української інтелігенції. З'являються публі-

кації на підтримку національної школи. Пізніше рада міністрів Російської імперії визнала наприкінці 1904 р., що низький рівень грамотності українського населення є наслідком зборони видання популярної літератури рідною мовою. І поки в урядових колах обмірковувалося питання освітньої політики на Україні, на початку 1905 р. вибухнула революція, прискоривши вирішення проблеми. У вересні того ж року кабінет міністрів Російської імперії скасував заборону українського друкованого слова, визнавши її несвоєчасною [3, с. 46]. З певними змінами такий стан речей зберігався до початку Першої світової війни. У питанні мови викладання з боку керівництва і надалі проводилась політика, спрямована на заборону української мови. Усі педагогічні заклади в Україні, на Поділлі також, мали готувати викладачів для початкових народних училищ суто російською мовою.

Українізація освіти на Поділлі мала значні успіхи. Заходи Центральної Ради підтримала Подільська єпархія на першому вільному єпархіальному з'їзді православного духовенства Поділля, що відбувся 18–23 квітня 1917 р. При Вінницькому вчительському інституті відкрито однорічні педагогічні курси української мови.

Отже, діяльністю Української Центральної Ради закладено політичні передумови для розбудови української школи, за яку боролися передові демократичні верстви протягом усього XIX ст., становище школи покращується і зміцнюється [2, с. 45].

Висновки. Отже, незважаючи на всі перешкоди, зокрема посилення централізованого управління, деструктивні заборонні процеси, скасування кріпацтва в Російській імперії сприяло дальшому поштовху до розвитку народної освіти в її окраїнах, зокрема в Подільській губернії. На Поділлі створюються перші українські інституції, визначаються яскраві постаті в галузі світської та духовної освіти. Створюється система чоловічої та жіночої середньої освіти.

Тому можна стверджувати, що освіта значною мірою виступала інструментом політики царату стосовно національних меншин, а не була спрямована на ліквідацію безграмотності і становості в її здобутті. Ситуація покращилася лише із приходом до влади на короткий період Української Центральної Ради. У цей час освіта припинила виконувати політичні функції, закладаються її підвалини в сучасному розумінні.

Під час розгляду процес розвитку системи освіти на території Поділля на початку XX ст. варто зауважити, що розвивалася вона в умовах соціально-політичних та економічних перетворень.

Важливими політичними підґрунтями для розвитку освіти були й особливості Подільського краю. Вони полягали в тому, що по всій Україні, на хвилі національного відродження розгорнувся педагогіч-

ний рух за національну освіту, очолений революційно-демократичною інтелігенцією та освітянами.

Отже, початок ХХ ст. характеризується значним розвитком навчально-виховних інституцій як державного, так і громадського характеру. Однак, незважаючи на всі позитивні зрушення в розвитку освіти в зазначений період, відсоток неосвіченого населення як на території Подільської губернії, так і в Україні зокрема був досить великий.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вороліс М. Особливості розвитку середньої освіти на Поділлі в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського* : збірник наукових праць / за заг. ред. П. Григорчука. Вінниця, 2000. Вип. 2. С. 55–56.

2. Вороліс М. Початкова та середня освіти на Поділлі в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії : збірник наукових праць. Вінниця, 2004. Вип. 2. С. 11–13.

3. Гупан Н. Педагогічна громадськість у боротьбі за піднесення національної свідомості українського народу на межі ХІХ – ХХ ст. *Історія в школах України*. 2000. № 3. С. 44–47.

4. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні (Х ст. – початок ХХ ст.) : нариси / за ред. М. Ярмаченко та ін. Київ, 1991. 135 с.

5. Сесак І. Освіта на Поділлі: у 2 ч. Ч. ІІ. Середні навчальні заклади у другій половині ХІХ – початку ХХ ст. Кам'янець-Подільський, 1999. 599 с.

6. Томчук М. Учительські семінарії в Правобережній Україні в ІІ пол. ХХ ст. *Український історичний журнал*. 1994. № 4. С. 50–60.

7. Тростогон А. Створення реальних училищ у кінці ХІХ ст. *Матеріали ІІІ-ої Історичної краєзнавчої конференції*. Вінниця, 1994. С. 25.